

BAŞKENT TARTIŞMALARINA FARKLI BİR BAKIŞ: VELİD EBÜZZİYA

Nurettin GÜZ*, Neslihan KILIÇ**

*Prof. Dr. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik ABD Öğretim Üyesi, Ankara

**Gazi Üniversitesi SBE Gazetecilik Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, Ankara

Özet

Abdurrahman Velid Ebüzzıya üç kuşak gazeteci yetiştirmiş meşhur Ebüzzıya Ailesinin bir ferdi olarak 1882-1945 yılları arasında yaşamış ve Türk Basın Tarihine önemli hizmetlerde bulunmuş bir gazetecidir. Gazeteci kimliği kadar Milli Mücadeledeki etkin konumuyla da önemli hizmetler üstlenmiş ve İstiklal Madalyasıyla taltif edilmiştir. Başlangıçta Milli Mücadeleden dolayı Ankara Hükümetine destek veren Velid Bey zamanla Ankara Hükümetinin bazı icraatları karşısında muhalif bir tutum sergilemiştir. Ancak Velid Bey başkent Ankara olmasıyla ilgili tartışmalarda Ankara Hükümetinin yanında yer almıştır. Lozan görüşmeleri sonrası yeni devletin başkentiyle ilgili tartışmalar basında yer almaya başlamıştır. 1923 Ağustosundan itibaren de bu tartışmalar hız kazanmıştır. Bir tarafta yeni devletin başkentini İstanbul olmasını diğer tarafta da Ankara olmasını savunanlar bulunmaktadır. Her iki tarafın da konuyla ilgili makul gerekçeleri olmakla birlikte konu daha ziyade siyasi görüş ve düşünceler üzerinden şekillenmiştir. Buna göre Ankara Hükümetine yakın olan gazete ve yazarlar Ankara'nın başkent olmasını, uzak olanlar ise İstanbul'un başkent olmasını savunmuşlardır. Basında iktidara yakın olan kesim, İstanbul'u Anadolu'nun ve Ankara'nın karşıtı olarak kurgulamış; muhalif basın ise İstanbul'u ve onun simgelediklerini muhalefetin bir aracı haline getirmiştir. Bu durumun belki de tek istisnası Abdurrahman Velid Ebüzzıya'dır. Velid Bey Milli Mücadele sonrası yeni devletin kimi icraatlarını eleştirmiş ancak Ankara'nın başkent olmasıyla ilgili tartışmalarda doğru olduğuna inandığı düşünceyi ifade etmekten çekinmemiş ve başkent Ankara olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Ankara yönetimine muhalif Velid Bey'in bu tutumu bu çalışmada ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, Basın Tarihi, Abdurrahman Velid Ebüzzıya, Tevhid-i Efkâr, Başkent Tartışmaları, Ankara

A DIFFERENT VIEW IN THE CAPITAL DISCUSSIONS: VELİD EBÜZZİA

Abstract

Abdurrahman Velid Ebüzzıya who lived between 1882 and 1945 as a member of the famous Ebüzzıya family who trained three generations of journalists and he is a journalist who has been in important services to Turkish Press History. As well as journalist identity, he has also been carried out important services with its active position in National Struggle and he was rewarded with the Independence Medal. Initially, Mr. Velid supported the Ankara government because of the National Struggle but later he has exhibited an oppositional attitude in the face of some actions of the Ankara government. However, Mr. Velid was in the side of the Ankara government in discussions about the capital of Ankara. After the Lausanne talks, debates about the capital of the new state began to take place. From August 1923 onward these discussions have accelerated. On the one hand, those who advocate that the capital of the new state is Istanbul and on the other side, those who advocate the capital of the new state is Ankara. Both sides have reasonable justifications for the matter but it was based on political opinions and thoughts. According to this, newspapers and writers who are close to the Government of Ankara have argued that Ankara should be the capital city, while the distant newspapers and writers advocate that Istanbul should be the capital city. The press sector that close to power was designed Istanbul as an anti-Anatolian and anti-Ankara, the opposition press has made Istanbul and its symbolism an instrument of the opposition. Perhaps the only exception to this is Abdurrahman Velid Ebüzzıya. Mr. Velid criticized some of the actions of the new state after the National Struggle, but he was not afraid to express his belief that Ankara was right in the debate about being a capital and emphasized the necessity of Ankara as the capital. This attitude of Mr. Velid was worthy to be examined by us and it was the subject of our symposium notification.

Keywords: *Journalism, History of Press, Abdurrahman Velid Ebüzzıya, Tevhid-i Efkâr, Discussions of Capital Ankara, Ankara*

Giriş

İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş süreci Misak-ı Milli çerçevesinde yurttan düşmanın atılmasına yönelik mücadele yanında yeni devletin şekillenmesi ile ilgili tartışmalar açısından da önemlidir. Milli Mücadelenin başlangıcında İstanbul ve Ankara'da iki ayrı yönetim bulunurken kurtuluş mücadelesinin kazanılmasına yönelik başarıların sağlanması ile birlikte Ankara yönetimi tarafından alınan kararlar çerçevesinde Saltanat başta olmak üzere İmparatorluk mirası yönetim ve diğer unsurlar ortadan kaldırılarak yeni kurumlar oluşturulmuştur.

Mücadelenin askeri bölümü 17 Eylül 1922'de Mudanya'da imzalanan ateşkesle birlikte sona ermiş, Lozan'ın imzalandığı 24 Temmuz 1923 ve bu çerçevede İstanbul'un milli kuvvetlerce teslim alındığı 6 Ekim'e kadar yeni devletin yapısı ile ilgili birçok tartışma yaşanmıştır. Aslında Lozan barış görüşmelerinin başladığı 1922 yılı sonbaharı ile 1924 yılı başına kadar olan süreçte yeni devletin yapısı şekillenmiştir. Bu çerçevede Hilafetin kaldırılması, Meclisteki muhalefet, yeni devletin yönetim şekli gibi birçok konu ağırlıklı olarak 1923 yılı sonbaharında dönemin basını ve kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır.

Tartışılan konulardan biri de başkent in Ankara olmasıdır. Savaşın kazanılmasından sonra Milli Mücadele aleyhtarı basın ortadan kalkmıştır. Lozan'a gidecek heyetin seçimi ve görüşmelerle ilgili farklı yaklaşımlar, Milli Mücadele boyunca ağırlıklı olarak Ankara yönetimini destekleyen basın organları arasında farklı yorum ve görüşmelerin oluşmasına sebep olmuştur. 1923 yılı sonbaharında ise siyasal zeminde olduğu gibi basında da iktidarı destekleyenler ve muhalefet edenler şeklinde iki grup oluşmuştur. Başkent tartışmalarında iktidarı destekleyen basın organları Ankara'nın başkent olmasına destek verirken muhalif basın organları aksini savunmuşlardır. Bunun istisnasını ise muhalefet saflarında yer alan Velid Ebüzziya ve gazetesi *Tevhid-i Efkâr* oluşturmuştur. Diğer konularda hükümete muhalefet eden Ebüzziya bu tartışmada farklı davranarak Ankara Hükümetinin yanında yer almıştır.

Çalışmamızda muhalefet saflarında yer almasına rağmen Velid Ebüzziya'nın Ankara'nın başkent olması ile ilgili görüş ve düşünceleri ile gazetesi *Tevhid-i Efkâr*'da konuyla ilgili yayınlanan haberler

incelenmektedir. Ayrıca, Velid Bey'in verdiği desteğin sebepleri, diğer muhalif yazarlardan farklı olarak ortaya koyduğu argümanlar dönemin şartları çerçevesinde ele alınmaktadır. Çalışmada önce dönemin yönetim anlayışı ve basınla ilişkileri ele alınacak daha sonra ise Ebüzziya'nın görüşleri ve *Tevhid-i Efkâr'da* yer alan haberler analiz edilecektir.

1. Cumhuriyetin İlk Döneminde Basın – İktidar İlişkileri

Tarihin hemen her döneminde her ülkede basın ile iktidar arasındaki ilişki olumlu bir seyir göstermemiştir. Türkiye'de ise ilk gazetelerin kurulduğu 19. Yüzyılın başlarından çok partili siyasi hayata geçiş olan 1950'li yıllara kadarki dönemde bazı kısa süreler istisna olmak üzere basın iktidar ilişkileri sorunlu bir seyir izlemiştir. Basın organları kamuoyunun kendisinden beklediği görevleri tam olarak yerine getirememişlerdir. İktidarlar, basını kendisine tabi bir kurum şeklinde değerlendirmiş, idari ve hukuki olarak denetim altına almıştır.

Yeni devletin kuruluş sürecini oluşturan ve 1919'da başlayan Milli Mücadele hareketi kısa sürede İmparatorluk basınına da derinden etkilemiştir. Bu dönem basını İstanbul ve Anadolu basını olarak kategorize edilebileceği gibi İstanbul Hükümetine destek verenler ve Milli Mücadele hareketini destekleyenler olarak da sınıflandırılabilir. İstanbul basını ifadesi burada coğrafi bir nitelemeden ziyade Anadolu'daki Milli Mücadele'ye karşı olan basını tavsif etmektedir. Çünkü İstanbul'da yayınlanmakta olan *Tevhid-i Efkâr*, *İkdam*, *Vakit*, *İleri*, *Akşam*, *İstiklal* gibi gazeteler Milli Mücadelenin yanında yer alırken, İstanbul Hükümeti'ne yakınlığı ile bilinen *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar*, *Yeni İstanbul* Milli Mücadele karşısında bir yayın politikası takip etmişlerdir. (Güz, 2008: 13)

Milli Mücadeleyi destekleyen basın organları için Mudanya Mütarekesi'nin imzalandığı 17 Eylül 1922'ye kadar olan dönemde öncelik vatanın düşmandan kurtarılmasıdır. Hukuki olarak savaş Lozan'ın imzalandığı 24 Temmuz 1923'te sona erse de savaşın fiili olarak sona ermesi mütarekenin imzalanmasıyla birliktedir. Bu tarihten sonra basının gündemini ve tartışma konularını işgal ve düşmanın yurttan atılmasından ziyade barış görüşmeleri ve yeni devletin şekillenmesine ilişkin haber ve yorumlar oluşturmuştur. (Güz, 2008: 107)

Milli Mücadele döneminde de basının merkezi yine İstanbul'dur. Öte taraftan Ankara yönetimi de Ankara'yı ikinci bir basın merkezi olarak organize etmiştir. Anadolu'daki basın bu dönemde oldukça zayıftır. Fiilen barış sürecine girilmesine, yeni devletin kurum ve kuruluşlarıyla birlikte oluşturulmasına yönelik tartışmalar devam ederken basının ağırlıklı olarak merkezi olan İstanbul 2 Ekim 1923'e kadar işgal altındadır ve anlaşma gereği olarak Türk kuvvetleri ancak 4 gün sonra 6 Ekimde İstanbul'a girebilmiştir (Soysal, 1983: 204). Ertesi gün de uygulanmakta olan sansür kaldırılmıştır (İskit, 1943: 242). Bu dönemde her türlü baskı ve yaptırımdan uzak olarak İstanbul basını süreçle ilgili özgür biçimde haber ve yorumlarını yayınlatabilmiştir.

Tartışılan önemli konular arasında Lozan'daki görüşmelerin ilk bölümü ile ilgili olarak Şubat ve Mart aylarında Mecliste yapılan görüşmeler, muhalif milletvekili Ali Şükrü'nün öldürülmesi (Tunçay, 1981: 61) bulunmaktadır. Yine yapılan seçimler ve sonuçları, Lozan'daki anlaşma ve sonuçları (Craig, 1972: 207; Sonyel, 1975: 335), sonrasında gündeme gelen Hilafet tartışmaları (Berkes, 1978: 504; Uluğ, 1975: 150) ve devletin yönetim şekli tartışılan diğer konulardandır. Birinci Meclisteki İkinci Grup (Güneş, 1985: 116) olarak adlandırılan muhalif milletvekilleri her ne kadar 1923 yılı ilkbaharında yapılan iki dereceli seçimlerde seçilememiş olsalar da Lozan süreciyle başlayan Milli Mücadele'nin lider kadrosundaki görüş ayrılıkları yeni bir muhalefetin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Siyasal yapıdaki görüş ayrılıkları ve yeni yapılanmayla ilgili basındaki farklı yaklaşımlar Milli Mücadele dönemi boyunca sağlanan birlikteliği sona erdirmiştir. Mecliste her ne kadar tek parti bulunsa da özellikle 1923 yılı sonbaharında Hilafetin konumundan, Cumhuriyetin ilanına, ülkedeki özgürlüklerden diktatörlük tartışmalarına kadar birçok konu basında hükümeti destekleyenler ve karşı çıkanlar şeklinde iki ayrı grubun oluşumuna sebep olmuştur. Yapılan tartışmalardan ve muhalif basının eleştirilerinden uzun zamandan beri rahatsız olan Hükümet, basına gözdağı verilmesi için beklediği fırsatı Hilafet konusu ile ilgili gönderilen bir mektupla bulmuş, İstanbul'a İstiklal Mahkemesini göndererek dönemin meşhur gazetecilerini yargılamıştır (Aybars, 2008: 259).

Yargılama sonucunda, iktidarın radikal milletvekilleri kararı iyi karşılamasa da (Atay, 1985: 394) Mustafa Kemal'in de isteğiyle gazeteciler beraat etmişlerdir. (Güz, 2008: 154-166)

Tartışmalar, yargılamalar ve karşılıklı yorum ve eleştiriler ile oluşan basında bölünmüş yapı Mustafa Kemal başta olmak üzere yöneticilerin basınla görüşmeleri ve muhalefeti azaltma çabalarına rağmen sona ermemiştir. Bu dönemde siyasi zeminde ve basında tartışılan konulardan biri de hangi şehrin başkent olarak seçileceğidir. Konuyla ilgili olarak iktidar yanlısı ve muhalif basın Ankara ve İstanbul'un tercih edilmesiyle ilgili farklı görüşler öne sürmüştür. *Tevhid-i Efkâr*'ın sahibi ve başyazarı Velid Ebüzziya ise diğer muhalif gazetecilerin aksine başkent tartışmalarında Ankara Hükümeti'nin yanında yer alarak Ankara'nın başkent olmasını savunmuştur (Bolat, 2014: 160).

2. Başkent Tartışmaları

Mondros Mütarekesi sonrasında yurdun dört bir tarafının düşman işgaline uğraması, İstanbul Hükümeti'nin bu işgal karşısında hak ettiği oranda gerekli tepkiyi verememesi, 16 Mart 1920'de İmparatorluk başkenti İstanbul'un işgal edilmesi bir dönemin kapanmasına zemin yaratmıştır. 1919'da ilk adımları atılan Anadolu hareketi ile birlikte yeni bir dönem başlamış oluyordu. Mücadelenin ilerleyen dönemlerinde Ankara yönetiminin İstanbul'daki hükümeti tanımayacağını ilan etmesi (Kabacalı, 1994: 95) ile birlikte TBMM milletin tek temsilcisi olarak askeri alanda mücadele etmiş, zaferden sonra da barış sürecini sonuçlandırmıştır.

Yeni devletin uluslararası alanda meşruiyetini kabul ettirmesiyle birlikte siyasi ve idari alanda yapılacak reformlara sıra gelmiştir. Bununla ilgili iki büyük değişim Cumhuriyetin ilanı ve Hilafetin kaldırılması yanında diğer önemli bir kararı Ankara'nın başkent seçilmesi olmuştur. Aslında başkent ilanının yapıldığı tarihlerde siyasal gündem oldukça yoğundur. İstanbul'un milli kuvvetlerce 6 Ekin 1923'te teslim alınmasından bir hafta sonra 13 Ekimde İsmet Paşa ve arkadaşlarının Meclise verdikleri bir yasa teklifi ile Ankara başkent ilan edilmiştir. Ankara'nın başkent kabul edilmesine giden süreçte basında farklı tartışmalar yapılmıştır.

2.1. Dönemin Basınında Başkent Tartışmaları

Saltanatın 4 Kasım 1922’de kaldırılmış olması gelecek dönemde siyasal yapılanmayla ilgili oluşacak görüş ayrılıklarını sona erdirmemiştir. Milli Mücadelenin lider kadrosunun öncelikli hedefi ülkenin düşman işgalinden kurtarılması olduğundan direniş ruhuna halel getirecek kısır tartışmalardan mümkün olduğunca kaçınılmıştır. Nitekim başta Velid Ebüzziya olmak üzere Milli Mücadeleye destek veren pek çok aydın ve gazeteci Milli Mücadele sonrası Ankara hükümetinin icraatlarına muhalefet etmişlerdir. (Koloğlu, 2006: 116) Başkent tartışmaları da bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Basında başkentle ilgili tartışmalar her ne kadar 1923 yılının ilk aylarından itibaren başlamışsa da konunun yoğun olarak tartışılması 1923 yılının Ağustos ayı ve sonrasındadır. (Kartal, 2012: 140) Esasen Milli Mücadelede İstanbul’un devre dışı kalması, Samsun, Amasya, Erzurum, Sivas ve Ankara’nın diğer bir ifadeyle Anadolu’nun ön plana çıkması ve mücadelenin Ankara merkezli yönetilmesi yeni kurulacak devletin hükümet merkeziyle ilgili tasarrufunun ne olacağına dair ipuçlarını da barındırmaktaydı. Nitekim 6 Şubat 1921 tarihli *İkdam* gazetesinde Mustafa Kemal’in *Le Journal d’Orient* adlı gazeteye vermiş olduğu mülakat “Ankara’nın İmarı” başlığıyla haberleştirilmiştir. Haberin alt başlığında ise “Şehir Yeniden Tanzim Ediliyor” ifadesi bulunmaktadır. Haberin devamında ise Mustafa Kemal’in “Ankara’yı Anadolu’nun parlak bir payitahtı haline ifrağ etmek istiyorum” sözüne yer verilmiş ve Ankara’nın imarıyla ilgili bir mühendise plan hazırlatıldığından ve bu planın tatbik sorumluluğunun Nâfia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) İsmail Fazıl Paşa’ya ait olduğundan söz edilmiştir. Devamla Mustafa Kemal’in bu meseleyle hususen alakadar olduğu ve “Gayr-i kâbil-i iskân bir kasaba olan Ankara’yı başka bir şekle sokmak ve Anadolu’nun parlak bir payitahtı haline ifrağ etmek istiyorum” şeklindeki sözlerine yer verilmiştir. Haberde dikkat çekici bir başka bilgi de Ankara’nın imarıyla ilgili şu anda 3.000 işçinin günlük 50 kuruş yevmiye ile çalışmakta olduğu, şehir merkezinden İstasyona kadar bir kilometrelik bir şose bulvar inşa edildiği ve yapılacak binaların bu bulvar etrafında konumlanacağı şeklindedir (Ankara’nın, 1921: 2). Dolayısıyla 6 Şubat 1921 tarihli bir gazetede yer alan bu bilgiler

esasen bize Ankara'nın başkent olmasıyla ilgili ön hazırlıkların 13 Ekim 1923 tarihinden iki buçuk sene önce başladığını ve yeni hükümetin bu konuda zihninin çok net olduğunu göstermektedir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz üzere ulusal direnişin devam ettiği bir süreçte çeşitli spekülasyonlara ve polemiklere yol açabilecek konulardan uzak durulmaya çalışıldığından başkent tartışmalarının basın gündemini meşgul etmesi çok sonralarıdır.

Basında yer alan başkent tartışmalarında tarafların pozisyonu siyah ve beyaz şeklinde oldukça nettir. Buna göre konuyu İstanbul'un başkent olmasını savunanlar ve Ankara'nın başkent olmasını savunanlar şeklinde iki ana başlık altında ele almak mümkündür.

2.1.1. İstanbul'un Başkent Olmasını Savunanların Görüşleri

İstanbul'un başkent olmasını savunanların konuyla ilgili temel argümanları ve görüşleri şu şekildedir;

1- İstanbul Osmanlı İmparatorluğunun yüzlerce yıl başkentliğini yaptığı için gelişmişlik düzeyi henüz bir kasaba konumunda olan Ankara'yla mukayese edilemeyecek seviyededir. Gelişmiş bir başkent varken ülkenin kaynaklarının oldukça sınırlı olduğu bir zamanda Ankara'yı sıfırdan başkent olarak kurmanın makul bir açıklaması yoktur ((Yalçın,) 1923/2: 1).

2-Başkentini Ankara'ya taşınmasıyla başkent Batıdan iyice uzaklaşacaktır. İstanbul hali hazırda coğrafi açıdan Batıya en yakın gelişmiş şehir konumundadır. Yeni kurulan devletin başkentinin Ankara olması Türkiye'yi Batılı Devletler nezdinde geri kalmış Asyalı bir ülke konumuna indirgeyecektir ((Yalman,) 1923/2: 1).

3- İstanbul yüzlerce yıl gayrimüslim nüfusa ev sahipliği yapmıştır. Bu yönüyle ciddi bir gayrimüslim nüfusu da barındırmaktadır. Ticari şirketlerin sahipleri konumunda olan bu nüfus, elinde büyük bir sermaye birikimini de tutmaktadır. Başkentini Ankara'ya taşınması ekonomik anlamda bir kayıp da yaratacaktır (Ankara ve 1923: 2).

2.1.2. Ankara'nın Başkent Olmasını Savunanların Görüşleri

Ankara'nın başkent olmasını savunanların konuyla ilgili temel argümanları ve görüşleri şu şekildedir;

1- İstanbul, Osmanlı İmparatorluğunun en merkezi yerinde, tam ortasında yer almaktaydı. Ancak İmparatorluk topraklarının Misak-ı Milli sınırlarına çekilmesiyle Ankara İstanbul'un konumuna yükselmiştir. Ankara mevcut durumuyla Türkiye'nin tam ortasında yer almaktadır. Bu durum başkentin güvenliği ve savunulması açısından önem arz etmektedir ((Yalçın,) 1923/1: 1).

2- Lozan görüşmelerinde Boğazlar meselesiyle ilgili nihai bir karara henüz varılmamıştır. Dolayısıyla her hangi bir ülke savaş gemilerini Boğazlardan geçirip İstanbul'a istediği gibi asker çıkartabilir. Bu durum da bir ülkenin başkenti için göze alınamayacak bir risktir ((İleri,) 1923/2: 1).

3- İstanbul eski devletin başkentidir. Yeni bir devlet kurulduğuna göre bu devletin başkentinin de yeni bir yer olması gerekmektedir ((Yalman,) 1923/2: 1).

4- İstanbul'un, Milli Mücadeleye katkısı Anadolu'nunki kadar olmamıştır. Anadolu bu yönüyle oldukça başarılı bir sınav vermiştir. Ankara İstanbul'a nazaran başkent olmayı daha çok hak etmektedir. Bu konuda Velid Ebüzziya'nın "*Anadolu'yu İstanbul kurtarmamış, fakat İstanbul'u Anadolu kurtarmıştır*" sözü meseleyi oldukça veciz bir şekilde özetlemektedir ((Ebüzziya,) 1923/1: 1).

5- Yeni hükümetin yeni devletin inşasıyla ilgili atacağı adımların İstanbul'daki statükocu yapı tarafından baltalanması ihtimali bulunmaktadır. Yapılacak bir takım inkılaplar İstanbul tarafından tepkiyle karşılanabilir ((İleri,) 1923/1: 1).

6- İstanbul'un başkent olmasını isteyenler esas itibarıyla menfaatleri tehlikeye girecek bir avuç insandır ve bunların başında da İstanbul'un önemli gazeteleri gelmektedir. Onlara göre Ankara entelektüel düzeyde İstanbul'un gerisindedir. Gazeteler, başkentin Ankara'ya taşınması durumunda eski konum ve imtiyazlarını yitireceklerdir. (Ebüzziya,) 1923/1:1)

Keskin iki cephesi bulunan bu tartışmada Ahmet Emin orta bir yol takip etmektedir. Ona göre bu tartışma akli argümanlardan ziyade ideolojik bakış açısıyla şekillenmektedir. Ve meselenin tarafları menfaat derdinde olan kişilerdir. Ona göre bu konudaki en makul yol şudur; İstanbul, Boğazlar meselesi halledilmediğinden dolayı başkent olmaya

uygun değildir. Yüzyılların ekonomik birikimi, hinterlandı ve ulaşım imkânları dikkate alındığında İstanbul, yeni devletin önemli bir ticaret merkezi olabilir. Diğer taraftan bir kasaba konumunda olan Ankara'nın başkent olabilmesi için ciddi alt ve üst yapı yatırımlarına ihtiyaç vardır, yeni kurulan devletin bu tarz bir yatırıma girmesi oldukça maliyetlidir. Bir şehrin gelişimi temelde nüfusuna bağlıdır. Ancak Ankara henüz nüfus yoğunluğuna sahip bir şehir konumunda da değildir. Bu durum da Ankara'nın gelişimine olumsuz etki edecek bir husustur. Şehirlerin gelişimini etkileyecek en önemli noktalardan biri de ulaşımıdır. Ankara bu yönüyle sahile veya ülkenin iç bölgelerine nüfuz edecek nehir veya kara yoluna da sahip değildir. Şehirden geçen bir tren hattı bulunmakla birlikte bu da şehrin gelişimi için yeterli düzeyde değildir. Ayrıca modern bir başkent için olmazsa olmaz unsurlardan biri de üniversitedir. Ankara henüz bu imkândan mahrumdur. Yerleşik İstanbul basınının Ankara'ya adapte olabilmesi de o günün imkân ve şartlarında zor gözükmektedir. Konuyla ilgili görüşlerini sıralayan Ahmet Emin o güne kadar basında kimsenin yapmadığı bir teklifi getirmekte ve iki şehrin avantajlarına kısmen sahip olan, coğrafi açıdan gelişime oldukça müsait ve düz bir zeminde olması hasebiyle bayındırlık hizmetlerinin daha kolay verilebileceği ve Ankara'ya göre nispeten daha gelişmiş olan Eskişehir'in başkent olmasını önermektedir. ((Yalman,) 1923/1: 1)

Açıkçası iki tarafın da kendince makul gerekçeleri bulunmaktadır. Ancak konunun basında tartışılması daha ziyade siyasi görüş ve düşünceler üzerinden olmuştur. Ankara Hükümeti'ne yakın olan gazete ve yazarlar Ankara'nın başkent olmasını, uzak olan gazete ve yazarlar ise İstanbul'un başkent olmasını savunmuşlardır. Basında iktidara yakın olan kesim, İstanbul'u Anadolu'nun ve Ankara'nın karşıtı olarak kurgulamış; muhalif basın ise İstanbul'u ve onun simgelediklerini, muhalefetin bir aracı haline getirmiştir. (Kartal, 2012: 86) Bu durumun belki de tek istisnası Milli Mücadeleye canı pahasına verdiği destekle İstiklal Madalyası sahibi olan Abdurrahman Velid Ebüzziya'dır. Velid Bey, Milli Mücadele döneminde Ankara Hükümeti'ne açık destek verirken Milli Mücadele sonrası yeni devletin kimi icraatlarını da eleştirmiştir. Ancak Ankara'nın başkent olmasıyla ilgili tartışmalarda körü körüne bir muhalefet yapmamış ve doğru olduğuna inandığı düşünceyi ifade

etmekten çekinmemiştir. Nitekim bu yönüyle de incelenmeye değer bulunmuş ve bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

2.2. Abdurrahman Velid Ebüzziya'nın Tevhid-i Efkâr Gazetesindeki Başkentle İlgili Görüşleri

Yukarıda da ifade edildiği üzere Ankara'nın başkent olması tartışmalarında çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Velid Bey'in görüşleri iki başlık altında ele alınacaktır: Birincisi, Velid Bey'in gazetede köşesinde doğrudan "Ebüzziyazade" imzasıyla dile getirdiği ve kendisine mâl edebilecek görüşleridir. İkincisi de gazetesi *Tevhid-i Efkâr*'da konuya ilişkin yer alan başlık, haber ve fotoğraflarla ifade ettiği hususlardır. Her ne kadar bu haberler doğrudan kendi imzasıyla çıkmamış olsa da Velid Bey nihayetinde gazetenin sahibi ve başyazarı olarak gazetenin yayın politikasının izafe edilebileceği kişi konumundadır.

2.2.1. Köşe Yazılarındaki Değerlendirmeleri Çerçevesinde Başkentle İlgili Görüşleri

Başkentle ilgili tartışmalar Mart 1923'ten itibaren basın gündemini meşgul etmesine rağmen bu konuyla ilgili olarak Velid Bey'in zihni oldukça nettir. Çünkü başkent Ankara olmasıyla ilgili Velid Bey'in savunduğu en temel argüman, Milli Mücadele sürecinde İstanbul'un üzerine düşen vazifeyi yerine getirmediği, bu konuda Ankara'nın cansiperane şekilde vazife aldığıdır. Dolayısıyla Ankara başkent olmayı İstanbul'a göre fazlasıyla hak etmektedir. Nitekim Milli Mücadele sürecinde Ankara ile İstanbul arasında ortaya çıkan bu ikiliği, İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadeleye destek vermemesini, Ankara'nın Anadolu'daki direnişe yön verdiğini ve Ankara ile bir olmasının İstanbul Hükümeti'ne bu konuda düşen görev olduğunu müteaddit kereler çeşitli yazılarında dile getirmiştir. Örneğin; Haziran 1921'de "Ankara İle Uyuşmak Meselesi" başlıklı ve bir kısmı da sansüre uğramış olan yazısında Velid Bey, İstanbul'u memleketin başı, Anadolu'yu da memleketin bedeni olarak Tevhid etmekte, baş ile beden arasındaki uyumsuzluğun düşmanların iştahını kabarttığını belirtmektedir. Bugüne kadar yaşanan bütün felaketlerin başlıca sorumlusunun İstanbul, çözümün ise İstanbul'un Anadolu ile her konuda hemfikir olduğunu dünyaya ilan etmekten geçtiğini söylemiştir ((Ebüzziya,) 1921/4: 1).

Yine Temmuz 1921 tarihli “İstanbul İle Uyuşmak Meselesi” başlıklı köşe yazısında Abdurrahman Velid Ebüzziya Milli Mücadele sürecinde İstanbul ile Ankara’nın konumunu karşılaştırmıştır. Velid Bey’in yazısında belirttiğine göre; İstanbul’daki hükümetin başı olan Tefik Paşa’nın kabinesinde kısmî bir takım revizyonlarda bulunması, dönemin basınında bu revizyonların Ankara ile İstanbul hükümetlerini yakınlaştırmaya yönelik olduğuna dair çeşitli dedikoduların çıkmasına sebep olmuştur. Bu dedikoduları şiddetle reddeden Velid Bey İstanbul’un Milli Mücadele sürecinde hiçbir şekilde sorumluluk almadığını, bütün çaba ve gayretlerin Ankara Hükümeti’nden kaynaklandığını belirtmektedir. Dolayısıyla burada karşılıklı bir yakınlaşma olamayacağını, makul olanın Milli Mücadeleye destek vermek için İstanbul’un Ankara’ya yaklaşması olduğunu “*Bizim fikrimizce düşünülecek mesele, Ankara’nın İstanbul’a takribi değil, fakat İstanbul’un nokta-i nazarına bir meslek takip ederek anavatan ile tevhid-i mesai eyleyebilmesini temin meselesidir.*” ((Ebüzziya,) 1921/2: 1) sözleriyle ifade etmiştir.

Ağustos 1921 tarihli “Bütün Ümitleri İstanbul’da” başlıklı yazısında Velid Bey batılıların Milli Mücadeleyi baltalama konusundaki bütün ümitlerinin İstanbul Hükümeti’nin atacağı adımlarda olduğunu dile getirmiştir. Yazısında esasen *Bosphorus* gazetesi sahibi Mösyö Papyeres’in bu konuyla ilgili gazetesinde dile getirdiği görüşlerini kritik eden Velid Bey, batılıların İstanbul Hükümeti’ne olan güven ve işbirliği arzusunun bile başlı başına, İstanbul Hükümeti’nin memleketin hayrına işler yapmadığının ve yapmayacağını bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir. ((Ebüzziya,) 1921/1: 1)

Velid Bey “*İstanbul’un Vazifesi*” başlıklı yazısında Yunanistan’ın Sakarya Zaferi sonrası uğradığı hezimetten kurtuluş için siyasî bir takım manevralar yapmak istediğini belirtmektedir. Bu çerçevede “*Evvelce de bilmünasabe izah ettiğimiz üzere bugünkü Yunanistan’ın Anadolu macerasından kurtulmak için güvendiği başlıca şeylerden biri Ankara ile İstanbul arasındaki ihtilaftır*” tespitiyle Ankara ile İstanbul arasındaki ihtilaftan faydalanmaya çalıştığını belirtmektedir. Burada İstanbul Hükümeti’ne düşen vazifenin bu yönde bir görüntü vermemek olduğunu ifade etmektedir. ((Ebüzziya,) 1921/3: 1)

Görüldüğü üzere Velid Bey, başkent tartışmalarından çok önce Ankara Hükümeti'nin Milli Mücadeledeki etkin konumuna ve İstanbul Hükümetlerinin bu konuda gevşeklik göstermelerine vurgu yapmaktadır. Yukarıda basındaki başkent tartışmalarında da belirtildiği üzere Ankara'nın öncelikli meselesi ulusal direnişin başarıya ulaşması olduğundan Milli Mücadele'ye zarar vermesi muhtemel kısır tartışmalardan özellikle kaçınılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Ankara'nın başkent olmasıyla ilgili basında doğrudan yer alan tartışmalar 1923 yılından itibaren açıkça dile getirilmeye başlanmıştır. Velid Bey de konuyla ilgili olarak görüşlerini açık ve net olarak 23 Mart 1923 tarihli *Tevhid-i Efkâr'daki "İstanbul Meselesi"* başlıklı yazısında dile getirmiştir. Bu yazısında Velid Bey'in ifade ettiği hususlar ana hatlarıyla şu şekildedir;

Velid Bey, idare merkezi ile ilgili olarak ortaya çıkan tartışmaları gereksiz tartışmalar olarak görmekte ve *"iş bilmeyen iş çoğaltır"* sözüyle konunun tartışılmasının beyhude bir uğraş olduğunu ifade etmektedir. Son zamanlarda pek çok devlet erkânına payitahtın nerede olacağı sorusunun sorulduğunu, onların da başkentini Anadolu'da olacağını kesin bir dille ifade ettiklerini belirtmektedir. Başkent tartışmalarının üç ana başlık altında basında yer aldığını ifade eden Velid Bey, konuya şu şekilde devam etmektedir; *"İçimizde bazılarımız bilâ-kaydu şart merkez-i idarenin bundan sonra Anadolu'da olmasını iltizam ediyorlar ki bu fikirde bulunanların ekserisi de Anadoludakilerdir."* Devamla, *"diğer bazılarımız da merkez-i idaremizin ancak bir kısmı Anadolu'da diğer kısmı da İstanbul'da kalmalıdır mütalaasında bulunuyorlar. Bir üçüncü taraf da var ki, bu taraf ta payitahtın bilakis eskisi gibi behemahal İstanbul'da ibkâ edilmesi fikrinde musırdırlar."* Velid Bey bu tartışmanın zamanlama itibarıyla hatalı olduğunu; *"Bu mesele kati surette ancak sulhten sonra halledilebilecek mesâildendir"* ifadesiyle dile getirmektedir. ((Ebüzziya,) 1923/2: 1)

Yazısında, İstanbul'un dört asırdır Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî, idarî ve dinî merkezi olduğunu, dünyanın en meşhur şehri olan İstanbul'un Ankara'nın başkent olmasından sonra ikinci planda kalmasını efkâr-ı umûmiyyenin kolay bir şekilde kabullenmesinin zor olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu konuda son kararın verilmesi sırasında akılla karar verilmesini istemektedir. İstanbul'un Ankara'ya karşı en önemli artısının

İslam ve Hristiyan âlemini birbirine bağlayan, merkezi konumda kadim bir şehir olması şeklinde ifade eden Velid Bey, İstanbul bu özelliğini dört yüz yıl boyunca her türlü düşman işgalinden korunmuş olmasına borçlu olduğunu belirtir.

93 Savaşında Rusların Ayastefanos'a kadar gelebilmelerine fakat başkente girememelerine rağmen bugün durumun böyle olmadığını başkentini düşman çizmeleri altında çiğnendiğini ifade etmektedir. *"İstanbul'un mütarekeden sonra kolayca işgal edilmiş olması evvela asırlardan beri bekâret ve nezâhetini muhafaza etmiş olan payitahtımızın hiç de masûn olmadığını bize göstermiş, sonra da düşman mevcudiyetimize karşı yapmak istediği bu kadar imhâkâr kasıtlarını hep İstanbul'da ve İstanbul'a istinaden tasavvur ve tertip etmiştir."* Velid Bey devamla Türkiye'yi esir bir memleket haline getirmek için yapılan bütün tertiplerin İstanbul'da planlandığını ve Anadolu'yu ele geçirmek için düşmanın hep İstanbul'u elde tutmak istediğini ifade etmiştir. Velid Bey'e göre, başkent tartışmalarında sağlıklı bir sonuca varabilmek için düşman işgali altında geçen dört yılın muhasebesinin iyi yapılması gerekmektedir. Düşmanın İstanbul'u elde tutmakla Türklük davasını halledebileceğini zannettiğini, İstanbul'un Türkiye'nin başı olduğunu, başa hâkim olunca bütün cisme de hâkim olacağını düşündüğünü ancak Anadolu'nun düşmanın bu zehabını iyi anlayarak İstanbul ile alakasını kestiğini ve İstanbul'a karşı kıyam ve isyana kalktığını ifade etmiştir. Velid Bey yazısını şu cümlelerle tamamlamaktadır; *"İşte bundan dolaydır ki bugün Anadolu merkez-i idareyi kendi sinesine nakletmek istemektedir. Çünkü yine bu dört senelik tecrübe gösterdi ki yalnız Türk'ün değil bütün Müslümanların yegâne melcei, yegâne rehakârı Anadolu'dur."* ((Ebüzziya,) 1923/2: 1)

Velid Bey'in konuyla ilgili bir diğer yazısı da *"Ankara'nın Merkez-i Hükümet İttihazi"* başlıklı köşe yazısıdır. *"Halk Fırkası tarafından ittihaz edilmekte olan mühim kararlardan bize en muvafık ve mülayim gelenlerden biri Ankara'nın merkez-i hükümet ittihazi hakkındaki kararıdır"* diye söze başlar. Velid Bey, esasen burada Halk Fırkasının almış olduğu kararlardan bir kısmına itiraz ettiğini ancak başkentini Ankara olmasıyla ilgili kararını desteklediğini açık ve net ifade etmektedir. Üzerinde yoğun tartışmaların olduğu bu konuda en fazla

itirazın öncelikle kendileri dışındaki İstanbul gazetelerinden geldiğini, bu itirazın temelinde de “İstanbulluluk” düşüncesinin hâkim olduğunu belirtmektedir. Esasen bu düşüncenin bir noktaya kadar haklı sebepleri olduğunu, basının İstanbul’da temerküz etmesi sebebiyle başkent İstanbul olması durumunda basının haber ve bilgiye ulaşmada zorluk çekmeyeceğini dile getirmektedir. Aksi durumda gazetelerin maddi ve manevi olarak zor durumda kalacağını belirtmektedir. İkinci olarak Ankara’nın başkent olmasında çeşitli çıkar gruplarının menfaati olduğu şeklinde basında yer bulan iddiaları Velid Bey; *“Hâlbuki merkez-i hükümet meselesi kadar mühim bir mesele her türlü şahsi ve arizi düşüncelerden tecrit olunarak münhasıran ehemmiyet-i zatiyyesi itibariyle münakaşa ve hal edilmek lazımdır. Merkez-i hükümetin bugün Anadolu’da olup olmamasında filan zevatın filan zümrenin veya filan makamın ne istifadesi veya zararı olup olmayacağını düşünmekten ise böyle bir kararın memleket ve yeni Türkiye Hükümeti nokta-i nazarından hâsıl edeceği netâic bitteemmül ve muhâkemeyle alınmalıdır”* ((Ebüzziya,) 1923/1: 1) şeklinde cevaplamaktadır.

“İşte mesele bu itibarla tetkik edildiği vakit bugünkü şeraite nazaran merkezin mutlak Ankara’da olması lüzumu nazarlarda tebeyyün eder” ifadeleriyle Velid Bey konuya devam etmektedir.

Velid Bey’in başkent İstanbul’un Ankara olmasıyla ilgili bu yazısında dile getirdiği hususlar esasen önceki yazılarındaki ifade ettiği düşüncelerinin bir tekrarı mahiyetindedir. Bu çerçevede başından beri Milli Mücadelenin merkezi konumunda olması, Büyük Millet Meclisinin burada toplanması ve memleketin kaderini tayin edecek bütün önemli kararların hep burada alınması sebebiyle Ankara’nın *“kible-i istiklal-i millet”* unvanını hakıyla kazandığını belirtmektedir. Velid Bey, Avrupa ve bütün dünyanın da üç senedir devam eden milli hareketin merkezi olarak Ankara’yı gördüğünü ifade etmektedir. Yazısının devamında Milli Mücadelenin başarı kazanmasındaki en temel faktörün Milli Mücadeleye önderlik eden kişilerin Anadolu’ya geçmesi ve İstanbul’un 16 Mart’ta işgal edilmesiyle Anadolu’nun tüm İslam toplumları için en güvenilir yegâne sığınak olmasına vurgu yapmaktadır. Anadolu insanı destansı bir mücadele vererek, işgal altındaki Anadolu topraklarını düşmanlardan temizlemiştir

ve en nihayetinde Dârü'l-Hilâfe olan İstanbul'u "levs işgalinden tathîre muvaffak olmuştur." Bu durum bile "merkezin Anadolu'da olması lüzumunu ispat eden en müessir ve en canlı delildir."

Velid Bey devamla, başkent in İstanbul olması sebebiyle Anadolu'nun geri kaldığını, bu sebeple biraz da Ankara'nın başkent olmasını savunur. İstanbul'da oturan memurların Ankara'ya gidip gelmede yaşayacağı sorunlarla ilgili tartışmaya da memurların biraz da Anadolu'yu görmeleri gerektiğini savunarak cevap verir. Başkent in Ankara olması ile ülke ekonomisinin zarar göreceği görüşüne de katılmaz ve İzmir örneğini vererek karşı çıkar. Diğer taraftan başkent in Ankara'ya taşınması ile İstanbul'un zarar göreceği endişesini de gereksiz bulur ve buradaki sorunun atanacak vali ile ilgili olduğunu belirtir. İstanbul'daki gayrimüslim unsurların demografik olarak sorun yaratacağı ve Hristiyan vatandaşların Müslümanlara baskın gelebileceği görüşlerine de katılmaz ve konunun kolluk kuvvetleriyle çözülebileceğini ifade eder. "Görülüyor ki merkez-i hükümet in şimdilik Ankara'ya nakli hem memleket in menâfi-i umûmiyyesi hem de İstanbul'un istifâdesi itibariyle pek musîb pek muvâfıktır. O cihetle fırkanın nihayet kati bir kararla bu meseleyi halletmiş olması bizi memnun etti. Tabii memnuniyetimiz yalnız merkez-i hükümet meselesindeki karardan mütevellittir. Fırkanın şair mukarrarâtına gelince bunlar çok su götürür şeyler olduğundan ol babdaki mülahazâtımızı da ayrıca yazacağımız tabiidir" diğer konularda yönetimden ayrı düşündüğünü belirtir. ((Ebüzziya,) 1923/1: 1)

2.2.2. Tevhid-İ Efkâr' da Yer Alan Haberler Çerçevesinde Başkentle İlgili Görüşler

Basında başkent tartışmaları Ağustos 1923 tarihinden itibaren hız kazanmıştır. Velid Ebüzziya tarafından ortaya konan görüşlerin *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde yayınlanan manşet, haber, yorum ve fotoğraflarla paralellik gösterdiği dikkate çekmektedir.

*Tevhid-i Efkâr*ın 4 Ağustos 1923 tarihli üçüncü sayfasında "Payitahtımız ve İstanbul Meselesi" başlığıyla Ahmet Hamdi imzalı bir yazıda, alt başlık olarak "Coğrafi vaziyeti itibariye İstanbul payitaht olabilir mi?" şeklinde bir soru sorulmuştur. "Merkez-i idareler her halde memleket in merkezine

tesadüf edecek yerlerde tesis olunmalıdır” ifadesi esasen haberin içeriğini de özetlemektedir. Yazıda yer aldığına göre bir İstanbul mebusu gazetelere başkentin İstanbul olarak kalmasıyla ilgili bir beyanatta bulunmuş, bunun üzerine gazetede bu habere yer verilmiştir. Buna göre başkent tartışmaları sadece iç siyasette değil, dış politikada da önemli bir gündem maddesi olmuştur. Nitekim Lozan görüşmelerinde Ankara delegasyonuna sorulan sorulardan biri de müstakbel başkentin neresi olacağıdır. Meselenin ciddiyeti kamuoyunu fazlasıyla meşgul etmiş ve ortaya çeşitli iddialar atılmıştır. Bu çerçevede nüfusu bir milyon üzerinde olan tek şehir olması hasebiyle İstanbul’un iktisadi önemi inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Ancak mebusun dile getirdiği hususlar yeni seçilmiş olan bir mebusun seçmenlerini tatmine yöneliktir. Mevcut şartlar altında İstanbul’un başkent olmasını savunmanın makul hiçbir gerekçesi yoktur. Yazıda Ankara’nın coğrafi açıdan konumu Washington ve Londra’dan verilen örneklerle anlatılmakta ve meselenin coğrafi ve iktisadi açıdan değerlendirilmesinin sağlıklı olmadığı sonucuna varılmaktadır. ((Ahmet,) 1923/1: 3)

Gazetenin 9 Ağustos 1923 tarihli birinci sayfasında sayfanın altında oldukça küçük bir köşede “Merkez-i Hükümet Katiyen Ankara’da Kalacaktır” başlıklı bir haber bulunmaktadır. (Merkez-i, 1923/1) Haber metni olarak ise sadece iki satırlık “Merkez-i Hükümetin şu veya buraya nakli etrafındaki münakaşalar beyhudedir. Merkez-i Hükümet *kati’yen* Ankara’da kalacaktır” şeklinde bir içerik bulunmaktadır. Esasen haberin oldukça kısa bir metne sahip olması ve oldukça kesin bir dil kullanılması bir anlamda kamuoyu oluşturmaya yönelik olduğu şeklinde bir intibai da uyandırmaktadır.

Yine *Tevhid-i Efkâr*’ın 18 Ağustos 1923 tarihli ikinci sayfasında “Ankara Mektupları” başlıklı köşede yine Ahmed Hamdi imzasıyla bir yazı yayınlanmıştır. “Yeni Payitaht da İstanbul’a mı Benzeyecek?” başlıklı yazıda Ankara’nın oldukça ibtidâi bir şehir olduğundan bahisle, etrafının çöllere benzeyen siyah bozkırlarla kaplı olduğundan, bu nedenle “En Kara” kelimesinin bu şehre isim olarak daha uyduğundan söz edilmektedir. Yazıda bir kasaba görünümünde olan Ankara’nın bu tarz çeşitli kusurları sayılmış ancak bütün bu kusurların “fi’l-hakika gerçek olmakla birlikte”

yeni kurulacak bir şehir olması hasebiyle içinde birçok fırsatı da barındırdığına vurgu yapılmıştır. Bu yönüyle Ankara adeta bir fırsatlar şehridir. ((Ahmet,) 1923/2: 2)

Gazetenin 24 Eylül 1923 tarihli ilk sayfasında ise Mustafa Kemal'in *Neue Freie Press* isimli bir Avusturya gazetesine vermiş olduğu röportaj "Şekl-i Hükümetimiz Cumhuriyet Mi Olacak?" başlığıyla haberleştirilmiştir. Haberde işlenen konu esasen yeni idare şeklinin Cumhuriyet olacaktır. Ancak haberin son cümlesinde "Merkez-i Hükümetimize gelince hâdisât bu meseleyi katiyyen halletmiştir. Ankara, Türk Cumhuriyeti'nin merkez-i idaresi olarak kalmaya devam edecektir" (Şekl-i, 1923): 2) ifadeleriyle Ankara'nın başkent olacağıyla ilgili bilgi bulunmaktadır. Haberde dikkat çeken ayrıntı Ankara'nın idare merkezi olarak kalmaya devam edeceğidir. Diğer bir ifadeyle Mustafa Kemal'in Ankara'yı baştan itibaren başkent olarak gördüğü ve yeni kurulacak devlette de bu durumun devam edeceği düşüncesinde olduğudur.

25 Eylül 1923 tarihli üçüncü sayfasında yere alan başka bir haberde ise konu anayasada yapılacak değişiklik altında işlenmiştir. "Teşkilât-ı Esâsiyye Kanununda Tadilat" başlıklı haberde ülkenin yönetim şeklinin cumhuriyet olmasıyla ilgili bir düzenlemenin yapılacağından söz edilmekte ve "Halk Fırkası mehâfilinde temâyülât, şekl-i hükümetin serian tesbiti ve merkez-i idaremizin ilanı merkezindedir" ifadeleriyle haber sona ermektedir. (Teşkilat-ı, 1923: 3)

Yine gazetenin 26 Eylül 1923 tarihli üçüncü sayfasında "Darülfünun Ankara'ya Nakledilecek" başlığıyla bir habere yer verilmiştir. (Darülfunun, 1923: 3) Haberin içeriğinde her ne kadar Ankara'nın başkent olmasıyla ilgili bilgi bulunmasa da kanaatimizce Üniversitenin İstanbul'dan Ankara'ya nakli başkent hazırlıklarıyla ilgili olabilir. Nitekim Ankara'nın başkent olmasına karşı çıkanların önemli argümanlarından biri de bir başkent olmazsa olmaz unsurlarından biri olan üniversitenin, Ankara'da bulunmamasıdır.

Tevhid-i Efkâr'ın 5 Teşrinievvel 1923 tarihli ikinci sayfasında Halk Fırkası Büyük Divanının anayasada yapılacak değişikliklerle ilgili kararlarını içeren haber "Devletimize Türk Cumhuriyeti Tesmiye Edilecek / Merkez-i Hükümetin Ankara'da Kalması Takarrur Etti" başlığıyla verilmiştir. (Devletimize, 1923: 2)

10 Teşrinievvel 1923 tarihli ikinci sayfasında “Merkez-i Hükümetin Ankara’da İbkâsına Karar Verildi” başlığıyla verilen haberde, Halk Fırkasının toplantısında başkent konusunun müzakere edildiği ve uzun münakaşalar sonunda Ankara’nın başkent olmasına karar verildiği yer almaktadır. Haberin devamında teklifin Meclisin açık oturumunda bugün görüşüleceği ve resmen müzakere edilerek karara varılacağı ifade edilmiştir. (Merkez-i, 1923/2: 2) Başlıkta kullanılan “*ibkâ*” kelimesi esasen *Tevhid-i Efkâr*’ın konuya bakışını da göstermektedir. Çünkü “*ibkâ*” kelimesi eski dilde mevcut durumun devamı anlamına gelmektedir. Gazete bu kelimeyle bir anlamda başkentle ilgili yayın politikasını da net bir şekilde ortaya koymakta ve mealen şunu dile getirmektedir; Biz gazete olarak Ankara’yı ilk günden beri nasıl hükümet merkezi olarak gördüysek teklifle mevcut durum devam etmekte ve yeni bir durum ortaya çıkmamaktadır, değişiklik sadece meselenin resmiyet kazanmasıdır.

Gazetenin 11 Teşrinievvel 1923 tarihli sayısı adeta Ankara’nın başkent olmasıyla ilgili özel sayı olarak çıkmıştır. Bir taraftan Ser Muharrir Ebüzziya’nın köşesinde “Ankara’nın Merkez-i Hükümet İttihazı” başlığıyla yer alan yazısına, ((Ebüzziya,) 1923/1: 1) diğer taraftan da gazetenin birinci sayfasını tamamen kaplayan Ankara’nın başkent olacağına dair haber ve fotoğraflara yer verilmiştir. Gazete, “Millet Meclisi Ankara’nın Merkez-i Hükümet İttihazı Hakkındaki Kararı Cumartesi Günü Tasdik Edecek” manşetini çok özel bir ayrıntıyla süslemiştir. Bu ayrıntı da özel olarak İstanbul’dan Ankara’ya gönderilen gazetenin foto muhabirinin Ankara’nın “manzara-i umûmiyyesini” çekip, gazeteye göndermesi ve gazetede yer alan bilgiye göre bu fotoğrafın yeni başkentten ilk genel manzaralı fotoğrafı olmasıdır. Fotoğrafın altında yer alan haberin başlığında ise “Merkez-i Hükümet Cumartesi Günü Katiyyen Tekarrur Edecek” ifadesiyle Ankara’nın kesin bir şekilde başkent olarak ilan edileceği duyurulmuştur. *Tevhid-i Efkâr*’ın Ankara’nın fotoğrafını çekmesi için foto muhabirini özel olarak Ankara’ya göndermesi ve haberde kullanılan kesin ifadeler, gazetenin başkent tartışmalarında tarafını net bir şekilde ortaya koyan bir başka göstergedir.

12 Teşrinievvel 1923 tarihli *Tevhid-i Efkâr*’ın birinci sayfasında “Merkez-i Hükümet Hakkındaki Kararı Resmî Yarın Verilecek” başlığı altında üç fotoğrafa yer verilmiştir. (Merkez-i, 1923/3) Burada dikkat

çeken ayrıntı gazetenin bu fotoğraflarla Ankara'yı İstanbul'a ve tüm Anadolu'ya tanıtmaya çalışmasıdır. Bu çerçevede İstasyon Caddesi "Yeni Payitahtımızın En Meşhur ve Büyük Caddesi Olan İstasyon Caddesi" alt yazısıyla verilmiştir. Gazete, fotoğrafı okuyucuya arz ederken algı yönetimini de ustalıkla kullanmakta ve yüzlerce yıllık bir kavram olan "payitaht" ifadesiyle kamuoyunda Ankara'ya meşruiyet sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca başta Mustafa Kemal olmak üzere dönemin pek çok şahsiyetinin de zaman zaman dile getirdiği üzere esasen "bozkırda bir kasaba" konumunda olan Ankara'yı "geniş bulvarlara sahip modern bir şehir" olarak tasvir etmektedir. Benzer bir durum Taşhan fotoğrafının altında yer alan "Yeni Payitahtımız Ankara'nın Pera Palası Olan Meşhur Taşhan" ifadesinde de görülmektedir. İki katlı bir taş konak, zihinlerde İstanbul'un en modern binası olarak bilinen Pera Palas'a muadil olarak gösterilmektedir.

13 Ekim 1923'te Ankara'nın yeni devletin resmen başkenti olması 14 Teşrinievvel 1923 tarihli *Tevhid-i Efkâr*'ın birinci sayfasında "Büyük Millet Meclisi Merkez-i Hükümetin Ankara'da İbkâsına Karar Verdi" başlıklı haberiyle okuyucuya duyurulmuştur. Haberde yer alan "Üç Senedir Fiilen Merkez-i Hükümet İken Dün Resmen Dahî Payitaht İttihâzına Karar Verilmiş Olan Ankara Şehrine Ait Üç Manzara" ifadesi dikkat çekicidir. (Büyük, 1923: 1)

Tevhid-i Efkâr 17 Teşrinievvel 1923 tarihli "Ankara Kible-i İstiklal-i Millet İdi, Şimdi Bihakkın Merkez-i İdare-i Devlet Oldu" manşetiyle çıkmıştır. Haberde Trabzon, Kastamonu, Erzurum, Edirne, İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Konya, Adana ve Samsun gibi Ankara'ya göre daha gelişmiş olan Anadolu'nun şehirleri meşhur mimari eserleriyle yer almıştır. Manşetin hemen altında yer alan haritada ise bu şehirlerin Ankara'ya olan uzaklıkları kilometre ve saat olarak belirtilerek Ankara'nın yeni devletin tam ortasında yer aldığına vurgu yapılmıştır. Nitekim benzer bir duruma haberin detayında da yer verilmiş ve başkentin ülkenin tam ortasında konumlanmasının askerinin sevk ve idaresi açısından önemine değinilmiştir. (Ankara Kible-i, 1923: 1)

Sonuç

Abdurrahman Velid Ebüzziya üç kuşak gazeteci yetiştirmiş meşhur Ebüzziya Ailesinin bir ferdi olarak 1882 yılında İstanbul'da doğmuş ve 12 Ocak 1945'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Milli Mücadele döneminde Ankara yönetimine destek veren İstanbul basını içerisinde Ebüzziya ve gazetesi *Tevhid-i Efkâr* başta gelmektedir. Anadolu'ya silah sevkiyatında etkin bir rol oynayarak Ulusal direnişe destek veren ve bu çabası İstiklal Madalyasıyla taltif edilen Velid Bey, Milli Mücadele sonrası kimi icraatlarından dolayı Yeni Hükümetle ters düşmüştür.

1923 Ağustosundan itibaren basında başkent tartışmaları hız kazanmıştır. Dönemin siyasi atmosferi basındaki tartışmalara da yansımış ve başkent tartışmaları iki ana düzlemde yapılmıştır. Bir taraftan Ankara Hükümetini destekleyenlerin savunduğu başkent Ankara olması diğer taraftan İstanbul hükümetini destekleyenlerin savunduğu başkent İstanbul olarak devamı şeklindeki görüşlerdir. Bu tartışmaların içinde *Tevhid-i Efkâr* ve Ebüzziya Ankara'nın başkent olması konusunda diğer muhaliflerden ayrı bir tavır ortaya koymuştur. Ebüzziya başkent tartışmalarında İstanbul ve Ankara arasındaki tercih konusunda Ankara Hükümetinin görüşlerine destek vererek diğer muhaliflerden ayrılmıştır. Bu tutum Abdurrahman Velid Ebüzziya'nın köşe yazılarında görüldüğü gibi gazetesinde yer alan diğer haber, yorum ve fotoğraflara da yansımıştır.

Velid Bey'in başkent Ankara olmasıyla ilgili görüşlerinin temelinde Milli Mücadelede İstanbul'un üzerine düşeni yapmadığı, tam tersine Ankara'nın bu süreçte fazlasıyla etkin bir konumda olması yatmaktadır. Buna göre Ankara Milli Mücadelenin merkez karargâhı olmakla daha ilk gündün başkent olmayı hak etmiştir, bunun aksini düşünmek bile abesle iştigaldir. Velid Bey'e göre; Anadolu'yu İstanbul kurtarmamış, fakat İstanbul'u Anadolu kurtarmıştır.

Dönemin basınında Ankara'nın başkent olmasıyla ilgili tartışmalarda dile getirilen hususlara Velid Bey'in de katıldığını ifade etmek mümkündür. Buna göre; Ankara Misak-ı Milli sınırları içine çekilmiş olan Yeni Türkiye'nin coğrafi olarak tam ortasında yer almaktadır. Bu durum

ülkenin savunulmasında askerin sevk ve idaresi açısından hayati derecede önem arz etmektedir. Ayrıca boğazlar meselesinin Lozan'da nihai bir çözüme kavuşmamış olması, boğazları yabancı devletlere açık hale getirmekte bu durum da İstanbul'u savunmasız bırakmaktadır. Bir gece ansızın düşman gemilerinin İstanbul önlerinde demirleyip, ülkenin başkentini işgal etmeleri söz konusudur. Dolayısıyla boğazlar sorunun sürüncemede kaldığı bir durumda İstanbul'un başkent olması mümkün değildir.

Kaynaklar

- “Ankara ve İstanbul” (1923) *Tanin*, 13 Teşrinievvel 1339/1923, 2 Rebiülevvel 1342, Numara: 309
- “Ankara Kible-i İstiklal-i Millet İdi, Şimdi Bihakkın Merkez-i İdare-i Devlet Oldu” (1923) *Tevhid-i Efkâr*, 17 Teşrinievvel 1923-1339/ 6 Rebiülevvel 1342 Çarşamba, Numara: 3858-830, 15. sene.
- “Ankara’nın İmarı” (1921) *İkdam*, 6 Şubat 1337/1921, 27 Cemaziyelevvel 1339, Numara: 8587
- Ahmet Hamdi (1923/1) “Payitahtımız ve İstanbul Meselesi”, *Tevhid-i Efkâr*, 4 Ağustos 1339/1923, 21 Zilhicce 1341 Cumartesi, Numara: 3799/771, 14. Sene
- Ahmet Hamdi (1923/2) “Ankara Mektupları”, *Tevhid-i Efkâr*, 18 Ağustos 1339/1923, 5 Muharrem 1341 Cumartesi, Numara: 3813-785, 14. Sene
- ATAY, F. Rifkı (1985) *Çankaya*, İstanbul
- AYBARS, Ergün (2008) *İstiklal Mahkemeleri*, Ayraç Yayınları, İstanbul
- BERKES, Niyazi (1978) *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul
- “Büyük Millet Meclisi Merkez-i Hükümetin Ankara’da İbkâsına Karar Verdi” (1923) *Tevhid-i Efkâr*, 14 Teşrinievvel 1923-1339/ 3 Rebiülevvel 1342 Pazar, Numara: 3855-827, 15. sene.
- BOLAT, Bengül (2014) “Milli Mücadele Taraftarlığından Cumhuriyet Karşıtlığına Velid Ebüzziya”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2014/Bahar
- CRAIG, Gordon A., Felix Gilbert (1972) *The Diplomats 1919-1939*, C.I, New York
- “Darülfünun Ankara’ya Nakledilecek” (1923) *Tevhid-i Efkâr*, 26 Eylül 1339/1923, 15 Safer 1342 Çarşamba, Numara: 3837-809 14. Sene
- “Devletimize Türk Cumhuriyeti Tesmiye Edilecek / Merkez-i Hükümetin Ankara’da Kalması Takarrur Etti” (1923) *Tevhid-i Efkâr*, 5 Teşrinievvel 1339/ 1923, 24 Safer 1342 Cuma, Numara: 3846-818, 14. Sene
- EBÜZZİYA, Abdurrahman Velid (1921/1) “Bütün Ümitleri İstanbul’da”, *Tevhid-i Efkâr*, 27 Ağustos 1337/1921, 22 Zilhicce 1339 Cumartesi, Numara: 3105/77, 12. Sene
- EBÜZZİYA, Abdurrahman Velid (1921/2) “İstanbul ile Uyuşmak Meselesi, *Tevhid-i Efkâr*, 9 Temmuz 1337/1921, 2 Zilkade 1339 Cumartesi, Numara: 3063/35, 12. Sene
- EBÜZZİYA, Abdurrahman Velid (1921/3) “İstanbul’un Vazifesi”, *Tevhid-i Efkâr*, 22 Teşrinievvel 1337/ 1921, 20 Safer 1340 Cumartesi, Numara: 3161/133, 12. Sene
- EBÜZZİYA, Abdurrahman Velid (1921/4) “Ankara ile Uyuşmak Meselesi, *Tevhid-i Efkâr*, 19 Haziran 1337/1921, 12 Şevval 1339 Pazar, Numara: 3044/16, 12. Sene
- EBÜZZİYA, Abdurrahman Velid (1923/1) “Ankara’nın Merkez-i Hükümet İttihazı”, *Tevhid-i Efkâr*, 11 Teşrinievvel 1339/1923 / 30 Safer 1342, Numara: 3852/824, 15. Sene
- EBÜZZİYA, Abdurrahman Velid (1923/2) “İstanbul Meselesi”, *Tevhid-i Efkâr*, 23 Mart 1339/1923, 5 Şaban 1341 Cuma, Numara: 3671/643, 14. Sene

- GÜNEŞ, İhsan (1985) *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Eskişehir
- GÜZ, Nurettin (2008) *Türkiye'de Basın İktidar ilişkileri (1920-1927)*, 2. Bsk., Turhan Kitapevi, Ankara
- İLERİ, Suphi Nuri (1923/1) "Bizans Entrikaları", *İleri*, 29 Mart 1339/1923, 11 Şaban 1341, Numara: 1343
- İLERİ, Suphi Nuri (1923/2) "İstanbul", *İleri*, 17 Ağustos 1339/1923, 4 Muharrem 1341 Cuma, Numara: 1986
- İSKİT, Server (1943) *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara
- KABACALI, Alpay (1994) *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- KARTAL, Cemile Burcu (2012) *Değişen İktidar İlişkileri İçinde İki Kentin Dönüşümü: İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e – Payitaht İstanbul'dan Makarr-ı Hükümet Ankara'ya (Dönem Basınına Yansıyan Tartışmalarla 1920-1940)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- KOLOĞLU, Orhan (2006) *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul
- "Merkez-i Hükümet Katiyen Ankara'da Kalacaktır" (1923/1) *Tevhid-i Efkâr*, 9 Ağustos 1339/1923, 26 Zilhicce 1341, Perşembe, Numara: 3804/776, 14. Sene
- "Merkez-i Hükümetin Ankara'da İbkâsına Karar Verildi" (1923/2) *Tevhid-i Efkâr*, 10 Teşrinievvel 1339/1923, 29 Safer 1342 Çarşamba, Numara: 3851-823, 15. Sene
- "Merkez-i Hükümet Hakkındaki Karar-ı Resmî Yarın Verilecek" (1923/3) *Tevhid-i Efkâr*, 12 Teşrinievvel 1339/1923, 1 Rebiülevvel 1342 Cuma, Numara: 3853-825, 15. Sene
- SONYEL, S. Ramsdan (1975) *Turkish Diplomacy 1918-1923*, C.3, London
- SOSYAL, İsmail (1983) *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.1, Ankara
- "Şekl-i Hükümetimiz Cumhuriyet mi Olacak?" (1923) *Tevhid-i Efkâr*, 24 Eylül 1339/1923, 13 Safer 1342 Pazartesi, Numara: 3835/807, 14. Sene
- "Teşkilât-ı Esâsiyye Kanununda Tadilat" (1923) *Tevhid-i Efkâr*, 25 Eylül 1339/1923, 14 Safer 1342 Salı, Numara: 3836/808, 14. Sene
- TUNÇAY, Mete (1981) *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Ankara
- ULUÇ, N. Hakkı (1975) *Halifeliğin Sonu*, İstanbul
- YALÇIN, Hüseyin Cahit (1923/1) "İstanbul Meselesi", *Tanin*, 13 Mart 1339/1923, 25 Recep 1341, Numara: 151
- YALÇIN, Hüseyin Cahit (1923/2) "İstanbul'un Kusurlarından", *Tanin*, 22 Mart 1339/1923, 4 Şaban 1341, Numara: 160
- YALMAN, Ahmet Emin (1923/1) "Merkeze Dair Münakaşa 2", *Vatan*, 19 Ağustos 1339/1923, 6 Muharrem 1342 Pazar, Numara: 141
- YALMAN, Ahmet Emin (1923/2) "Ankara ve İstanbul" *Vakit*, 14 Mart 1339/1923, 26 Recep 1341, Numara: 1888